

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/7 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Umurqulov Kamoliddin

O'ZBEK XALQINING OILAVIY MAROSIMLARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI 9-12

Muhamedov Asror

G'ARB RENNESANSIGA TURTKI BO'LGAN OMILLAR 13-22

Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna

SOVET DAVRIDA KITOV TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA
AMALIYOTLARI 23-30

Сабитова Коринна Сабировна

ШКОЛЬНОЕ И СРЕДНЕ-СПЕЦИАЛЬНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В
УЗБЕКИСТАНЕ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ 31-37

Vaxabov Azizjon Xamidovich

USMONIYLAR SALTANATI VA O'RTA OSIYO XONLIKLARINING O'ZARO DIPLOMATIK HAMDA
ELCHILIK ALOQALARI 38-44

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich

MAMLAKATIMIZ TIJORAT BANKLARI AKTIVLARI SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH
MASALALARI 45-51

Madiyev Shaxzod Shodmon o'g'li, Xurramova Zarina Xolboyevna

QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQRISHIDA TEXNIK SALOHİYATDAN FOYDALANISHNING
IQTISODIY MOHIYATI VA NAZARIY ASOSLARI 52-57

Самадов Салохиддин Исматович

ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ ВА УНИНГ ИҚТИСОДИЁТДАГИ ЎРНИ..... 58-66

Хуррамов Азамат Файзуллаевич

ИНСОН КАПИТАЛИНИ ЖАРАЁН-НАТИЖА ТАМОЙИЛИ АСОСИДА ТАҲЛИЛИ 67-74

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich

YANGI O'ZBEKISTON JAMIYATI TARAQQIYOTI IDEOSFERASIDAGI MA'NAVIY O'ZGARISHLAR
DINAMIKASI 75-80

Mustafaev Alimardon Alijonovich

THE MAIN VECTORS OF THE EVOLUTION OF COMPARATIVE PHILOSOPHY IN THE CONTEXT
OF CONTEMPORARY CIVILIZATIONAL DEVELOPMENT 81-89

Mamasaliev Mirzoulug' Mirsaidovich

"G'ARB MADANIYATIDA SABR-TOQAT KONSEPSIYASINING O'ZGARISHI" 90-95

Shadmanov Qurbon

FRENSIS BEKON INDUKTIV USULI VA TA'LIM, TARBIYA VA O'Z-O'ZINI TARBIYALASH
G'OYALARI 96-101

Usmonov Farkhod Lapasovich

PHILOSOPHICAL ANALYSIS FREEDOM OF INFORMATION 102-109

*Atakulov Mavlonbek Saitkulovich*YOSHLARNI SOG'LOM MA'NAVIY MUHIT ASOSIDA TARBIYALASHDA
FUQAROLIK MAS'ULIYATI O'RNI 110-115**10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI***Amanov Abdijabbor Sattarovich*

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA MURAKKAB SINTAKTIK TUZILMALAR TAHLILI 116-121

Xudoynazarova O'g'lonoy Allamurodovna

DINIY BARQAROR BIRIKMALARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI 122-125

*Hayitova Shohida Erkin qizi*KONSEPT TUSHUNCHASINING TALQINI VA KONSEPTGA OID TADQIQOTLAR
TASNIFI 126-132*Qodirova Mukaddas Tog'ayevna*

TILSHUNOSLIKDA BIZNES DISKURS: TADQIQ, TASNIF VA TAHLIL 133-138

Aripova Aziza Xasanovna

NUTQ MADANIYATI VA NUTQ ODOBI MASALALARINING TARIXIY TAKOMILI 139-143

*Tillabayeva Zilola Raxmatillayevna*QARLUQ SHEVALARIDA TABU VA EVFEMIZMLAR QO'LLANILISHI YUZASIDAN
MULOHAZALAR (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA) 144-148*Axmedova Aziza Komilovna*

PSIXIATRIK BADIY TAHLIL ASOSLARI 149-153

Зокирова Шахзода Нодиржон қизи

ТЕЛЕВИЗИОН НУТҚНИНГ РИТОРИК АСПЕКТИ 154-158

Yusupaliyeva Fazilat Yusupaliyevna

METHODS IN TEACHING ENGLISH AND THEIR IMPORTANCE 159-163

Fayzullayeva Dilfuzaxon G'ulomjon qizi

ADIB QALBIDAN: QAHRAMON RUHIYATIDA YOZUVCHINING IZI..... 164-169

Negmatova Mumtozbeqim

UZBEK TERMINOLOGY FOR BANKING SECTOR 170-174

*Omondavlatova Latofat Ne'matulla qizi*O'TKIR HOSHIMOVNING "DAFTAR HOSHIYASIDAGI BITIKLAR" ASARIDA QO'LLANILGAN
LINGVOMADANIY BIRLIKLER TAHLILI 175-178**12.00.00 – YURIDIK FANLAR***Ismaylov Raxat Aminbayevich*NORMA IJODKORLIGI FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISHNING AYRIM NAZARIY-HUQUQIY
MASALALARI 179-183*Сеитниязов Камарбек Парахатович*ДАВЛАТ ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТИ ТУШУНЧАСИНИНГ ЎЗИГА ХОС
ХУСУСИЯТЛАРИ 184-191

Нуруллаев Шохрух Шухратуллаевич

ҚУРИЛИШДА АТРОФ-МУҲИТНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ: ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ ВА
НАЗОРАТИ 192-198

Hamdamov Shahzod Maqsud o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ADLIYA VAZIRLIGI TARAQQIYOTINING

HUQUQIY ASOSLARI 199-210

Шокиров Ойбек Азизжон ўғли

ҚОНУНИЙЛИК НАЗАРИЙ ТУШУНЧАСИ ВА УНИ МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ
ОРГАНЛАРИ ҚАРОРЛАРИДА ТАЪМИНЛАШНИНГ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ

АСОСЛАРИ 211-218

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Bozorova Muslima Qodirovna, Istamova Dilnoza Norboyevna

RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KASBIY FAOLIYAT UCHUN KO'P
BOSQICHLI TAYYORLASH ASOSLARI 219-222

Rabbimova Nodira Tashtemirovna

FROM SCALPEL TO BLACKBOARD: HOW MEDICAL TRAINING IS REVOLUTIONIZING

PEDAGOGICAL APPROACHES 223-227

Саидова Камола Усканбаевна

КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ МЕТОДОВ ВОСПИТАНИЯ В ВОСТОЧНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
МЫСЛИ 228-233

Худойназарова Дилрабо Абдурашидовна

БЎЛАЖАК ПЕДАГОГЛАРНИ МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШНИНГ

ИЖТИМОЙ-ПЕДАГОГИК ЗАРУРАТИ 234-239

Гаффаров Азизжон Муҳаммадсаидович

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ: МОҲИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ 240-245

Buronova Iroda

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARI RAHBARLARIDA MEDIAKOMPITENTLIKNI

RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI 246-250

Matyakubova Feruza Egamovna

ANATOMY OF LEARNING: BRIDGING THE GAP BETWEEN MEDICINE AND

MODERN EDUCATION 251-254

Received: 10 September 2024
Accepted: 15 September 2024
Published: 25 September 2024

Article / Original Paper

RHETORICAL ASPECT OF TELEVISION SPEECH

Zakirova Shakhzoda Nodirjon kizi

Uzbek State University of World Languages, Lecturer at the Department of English in Primary Education

Abstract. Televised speech is a great representation and formation of human personality, nature, outlook, harmony with the horizon of other people, the formation of certain orientations, the formation of intellectual, cultural and spiritual abilities, words, the formation of relationships with society which are fully realized when following rhetorical rules. The article examines the features of televised speech, its study in the rhetorical aspect, and its connection with rhetorical elements. The article states that these theories are explained in practice with several examples.

Keywords: mass media, post-industrial era, televised speech, rhetorical studies, visual rhetoric, rhetorical skills, rhetorical elements, rhetorical tools.

ТЕЛЕВИЗИОН НУТҚНИНГ РИТОРИК АСПЕКТИ

Зокирова Шахзода Нодиржон қизи

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети, Бошланғич таълимда инглиз тили кафедраси ўқитувчиси

Аннотация. Теленутқ инсон шахсиятининг шаклланишида, унинг таъби, дунёқараши, бошқа инсонларнинг дунёқараши билан ҳамоҳанглиги, маълум йўл-йўриқларнинг шаклланиши, руҳий, маданий-маънавий қадриятларни шакллантириш ва бир сўз билан айтганда, жамоатга нисбатан фикрлашни шакллантиришда катта таъсир кучига эга. Бу эса, риторик қонун-қоидаларга риоя этилгандагина тўлиқ амалга ошади. Ушбу мақолада телевизион нутқнинг ўзига хос хусусиятлари, риторик аспектда тадқиқи, унинг риторик элементлар билан боғлиқлиги ҳамда ушбу назарияларни амалда бир неча мисоллар билан изоҳлангани баён этилади.

Калит сўзлар: оммавий-ахборот воситалари, постиндустриал давр, телевизион нутқ, риторик тадқиқ, визуал риторика, риторик кўникмалар, риторик элементлар, риторик воситалар.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI7Y2024N22>

Кириш. 1990-2000 йиллар ОАВнинг кескин миқдорий ўсиши ва сифат жиҳатидан тубдан ўзгариши билан ажралиб турди. Уларнинг ривожланишига ахборотни тарқатишнинг самарадорлиги ва аниқлиги энг юқори қийматга эга бўлган замонавий постиндустриал жамиятнинг табиати ёрдам берди: омма олдида сўзлаш қобилияти шахс томонидан юқори ижтимоий мавқега эга бўлиш учун зарур шартга айланди ва оммавий алоқа самарадорлиги умуман цивилизациянинг муваффақиятли ривожланишининг калити вазифасини бажарди. Ҳозирги XXI аср – техника ва ахборот асрида телевизион хабарлар ва кўрсатувлардан тортиб онлайн платформаларгача

бўлган оммавий-ахборот воситалари ахборий, таълимий ҳамда кўнгилочар мақсадларда кенг қамровли восита бўлиб хизмат қилади.

Методология. Ушбу мақолани тайёрлашда ИМРАД усулидан фойдаланилди. Бунда тегишли соҳадаги хорижий ва маҳаллий олимларнинг фикри ўрганилди, муҳокама қилинди ва таққосланди. Шунингдек, таҳлилда муаллифнинг субъектив фикрлари ҳам катта ўрин эгаллайди.

Асосий қисм (натижа ва муҳокама). Рус олимларидан бири П.Босий тадқиқотчиларнинг қуйидаги фикрларини таъкидлайди: “Бизнинг дунё манзараси ҳақидаги тасаввуримиз фақат ўн фоиз тажрибага асосланган билимлардан иборат. Қолган ҳамма нарсани биз китоблар, газеталар, радио ва телекўрсатувлар орқали билиб оламиз” [1].

Шу билан бирга, рус олими В.Черкасова ўз тадқиқот ишида постиндустриал жамиятда ахборот ва билим асосий ишлаб чиқариш ресурсларига айланиши ҳамда машҳур инглиз молия мутахассиси Н.Ротшилднинг қуйидаги афоризмини сўз исботи ўлароқ келтириб ўтган: “Ким маълумотга эгалик қилса – у дунёни бошқаради”. Айни пайтда “эгалик қилиш” феъли ўз мақсадлари йўлида маълумотдан тўғри фойдалана билиш қобилиятини англатади. Маълумотни биз давлат бошқарувидаги асосий қурол десак янглишмаган бўламиз [2, 31-бет].

Француз назариётчиси Д.Бодриллард “ўзи орқали бошқаси” (1987) номли очеркида барчамиз гиперкоммуникация дунёсида яшаётганимизни, кодланган маълумотларнинг гирдобига ботганимизни таъкидлайди. Ҳаётнинг ҳар қандай томони оммавий ахборот воситалари учун воқеалар тизими, яъни, сюжет бўлиб хизмат қилиши мумкин. Дунёнинг улкан монитор экранига айланган бир даврда ахборотнинг воқеалар билан боғлиқлик мавқеи тугатилиб, унинг ўзи киши эътиборини жалб қилувчи воқеага айланади [4].

Ҳозирги кунда маълумот тарқалиш тезлиги бўйича интернетдан кейинги ўринда турувчи телевидение йирик маълумот базаларидан бири бўлиб келмоқда. Шундай экан, маълумотлар хилма-хиллиги телевизион нутқ орқали бошловчилар нутқида риторик қонун-қоидаларга риоя қилган ҳолда ўзини намоён этади.

Телевизион нутқни нутқнинг алоҳида тури сифатида белгилашга, уни мустақил нутқ услуби сифатида қарашга мойиллиги ортаётган тил тадқиқотчилари сони кундан кунга ошиб бормоқда. Замонавий теленутқни ўрганиш борасида бир қатор муаммолар мавжуд. Бу муаммолар телевизион нутқнинг ўзи, унинг тузилиши, хусусиятлари ва қоидалари билан боғлиқ бўлиши мумкин. Бошқача қилиб айтганда, бу муаммолар унинг миллий тилга таъсири, кундалик ҳаётга кириб бориш даражасида ҳам ўз ифодасини топади.

Жумладан, телевизион нутқ бирор маълумотни томошабинга етказиш ва унга ишонтира билишда муҳим роль ўйнайди. Жонли нутқда одамнинг баёнотни қандай талаффуз қилиши ҳар доим ҳам унинг нима демоқчи эканлигини оммага етказиб бера олмайди. Шу нуқтаи назардан, матн таркибига етарлича эътибор бериб, маъно-мазмунни эътиборсиз қолдириб бўлмайди.

Аммо, юқоридаги фикримизнинг акси ўлароқ рус олими Г.К.Ковальчук мазкур соҳада тадқиқот олиб бораётган изланувчилар ўз олдларига телевизорда намоиш этилаётган воқеалар ёки контентларнинг маъно жиҳатидан бир-бирига мослигини

баҳолашдан кўра, тил, бошловчи/сухандонлар нутқи, нутқнинг композицион тузилиши, стилистика, интонация нақшлари, тасвир ва матн нисбатини ўрганилиш объекти сифатида ўз олдиларига мақсад қилиб қўйишларини таъкидлайди [5].

Мулоқот юзасидан олиб борилган амалиётлар шуни кўрсатадики, ҳатто пухта тайёрланган нутқ ҳам бирлашиш шаклига эътибор бермаслик, сўзловчи фикрнинг турли жиҳатларини оғзаки нутқ орқали етказа олмаслиги туфайли ўз мақсадига эриша олмайди.

Бизни ўраб турган теваарак атрофда ҳиссий таъсир этиш ва ишонтиришни кучайтириш учун телевизион нутқнинг эътиборли жиҳатларидан бири бу – риторика. Телевизион нутқнинг риторик жиҳати шундан иборатки, у ўз ичига турли хил стилистик воситалар, жумладан, такрорий сўзлар, оҳанг ҳамоҳанглиги, ҳиссий мурожаатлар ва бошқаларни қамраб олади.

XX асрнинг иккинчи ярмида гуманитар маданиятнинг ривожланиши натижасида риторикага – нотиқлик санъатига қизиқиш пайдо бўлди. Риторика гуманитар билимларни синтез қилувчи соҳадир. Кўпгина олимларнинг фикрига кўра, у глобал жараёни коммуникатив мақсаддан тортиб то аргументлар излашгача қамраб олиш қобилияти туфайли хусусий филологик фанларнинг бутун мажмуасини бирлаштирадиган асосий филология фанининг ҳали ҳам бош ролига даъво қилиб келмоқда.

Риторик таҳлилнинг асосини Аристотел “Риторика” китобида келтирилган учта ишонтириш усули ташкил этади:

Этос (ишончлилик), пафос (ҳиссий мурожаат) ва логослар (мантикий далил). Телевизион нутқларда ушбу элементлар воситанинг визуал ва эшитиш хусусиятига мослаштирилиши керак.

Этос. Нутқ сўзловчининг ишончлилиги телевидение форматида жуда муҳимдир. Ташқи кўриниш, тана тили ва созлаш каби визуал белгилар томошабинларнинг идрокига сезиларли таъсир қилади. Масалан, обрўли жойда туриб расмий кийим кийган сиёсатчи ўзининг ташқи кўриниши орқали ўз обрўсини ошириши мумкин. Бундан ташқари, маърузачининг тингловчилар билан ўзаро боғлиқ тажрибалар ёки умумий қадриятлар орқали боғланиш қобилияти уларнинг ахлоқини кучайтириши мумкин. Телевизион нутқларда кўпинча шахсий латифалар ёки умумий ижтимоий масалаларга ҳаволалар мавжуд бўлиб, улар томошабин ўртасида шу билан ишонч ва алоқадорликни ўрнатади.

Пафос. Телевизион нутқларда ҳиссий алоқалар жуда муҳимдир. Ушбу восита ҳиссиётларни уйғотиш учун визуал тасвирлар, мусиқа ва овоз оҳангидан фойдаланишга имкон беради. Кучли тасвир ёки аччиқ ҳикоя томошабинларда чуқур резонанслашиши, яъни, таъсир этиши мумкин, бу уларни маърузачининг хабарини кўпроқ қабул қилади.

Масалан, инқироз даврида раҳбарлар ҳамдардлик ва бирдамликни етказиш, жамоатчилик кайфиятини самарали сафарбар қилиш учун телевизион манзиллардан фойдаланишлари мумкин. Телевизион нутқнинг ҳиссий таъсири фикрлар ва хатти-ҳаракатларга таъсир етган ҳолда кўпинча жамоатчиликнинг қайтарадиган жавоб ҳарактига олиб келиши мумкин.

Логос. Аристотел ўзининг “Риторика” номли китобида логос атамасини “асосли нутқ” дея таърифлайди. Бу эса, ўз навбатида, ёзувчи ёки сўзловчининг ўз фикрларини теранроқ баён етиш учун фактлар, рақамлар ва қўшимча маълумотларни тақдим этади [6].

Тилда риторик кўникмаларни ривожлантириш, биринчи навбатда, сўзловчининг ишончли тил базасини, кучли фонетик ва лексик ҳамда грамматик кўникмаларини шакллантиришни, талаффуз, сўзлардан фойдаланиш, грамматика, стилистика соҳасида ушбу тилнинг адабий стандартини ўзлаштиришни ўз ичига олади. Бошқача қилиб айтганда, диққат марказида “оғзаки ва ёзма адабий тил меъёрларини билиш, шунингдек, нутқнинг мақсади ва мазмунига мувофиқ турли хил алоқа шароитида тилнинг экспрессив воситаларидан фойдаланиш қобилияти” деб таърифланган нутқ маданияти масаласи туради.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, рус олими Т.Анахиновская нутқнинг риторик жиҳатдан тўғрилиги, гўзаллиги ва нафислиги асосан сўзловчининг овоз маданияти билан ҳам белгилайди. Овоз товушли нутқнинг энг муҳим таркибий қисмларидан биридир ва айнан бизнинг овозимиз товушлари орқали айтилган фикр ўзининг ҳақиқий тимсолини намоён қилади. Жонли нутқда одамнинг баёнотни қандай айтиши кўпинча у айтган нарсага айланади.

Телевизион нутқнинг риторикаси ҳақида сўз юритар эканмиз, унинг амалий исботини қуйидаги мисоллар орқали кўришимиз мумкин: Америкада тарихий ўтмишга эга, узоқ йиллар давом этган ва барчага бирдек қизиқ бўлган, кундалик ҳаётдаги воқеалар, жумладан, таълимий платформа вазифасини ўтаган “Oprah Winfrey’s Show” кўрсатуви ўз ичига турли китоб саводхонлиги, интервьюлар, ўз-ўзини ривожлантиришга доир суҳбатлар олиб борганлиги билан бошқа кўрсатувлардан ажралиб турган.

Кўрсатув бошловчиси Опра Уинфри сўзларидан телевизион нутқдаги риторик воситаларга бир неча мисоллар келтириш мумкин. Эпизодларнинг бирида у ўз хабарининг муҳимлигини таъкидлаш учун такрорлашдан фойдаланган. У шундай деган: “Сиз ҳаётингизни ўзгартиришингиз мумкин! “Ҳаётингизни ўзгартиришингиз мумкин!” (“OWN: Oprah Winfrey Network” 15.03.04). Ушбу жумлаларни эшитган томошабинда ҳаётда олдинга интилишга бўлган қизиқиш янада ошиши ва ўз тақдирини ўзгартира олишига ишониш имкониятига эришади.

Ted Talks дастуридаги тақдимотларнинг бирида Саймон Сайнек томошабинларни қизиқтириш ва жалб қилиш учун кучли ҳиссий жозибалардан фойдаланган. У шундай деган: “Агар муваффақиятга эришмоқчи бўлсангиз, “нима учун”дан қадамни бошлашингиз керак, яъни, “нима учун” сиз ҳозир банд бўлиб турган ишларни қилябсиз? Нима учун?” (Ted.com. 21.05.09). Ушбу услуб тингловчиларда ҳиссий муносабатни уйғотади, аниқроқ айтадиган бўлсак, урғу берилаётган сўз тингловчининг ҳаётида катта ўзгаришларга олиб келиши мумкинлигини яна бир бор таъкидлайди ва уларни тақлиф этилаётган ғояни қабул қилишга тайёрроқ қилади.

Яна бир бошловчи нутқда қуйидаги жумлаларни эшитишимиз мумкин: “Барчамиз биламизки, мамлакатимиз яқинда жиддий муаммоларга дуч келди. Лекин мен сизни ишонтириб айтмоқчиманки, биз таслим бўлмаймиз. Биз ўз қадриятларимиз ва фарзандларимиз келажаги учун курашамиз”(ТВ. Ўзбекистон. 10.02.12).

Ушбу иборалар томошабин руҳиятида бирдамлик, оптимизм ҳамда мотивацияни юқори чўққига чиқишида ёрдам беради. Телевизион нутқ риторикасининг ушбу мисоллари орқали бир нечта асосий элементларни англашимиз мумкин:

1. Ҳиссий алоқа: Риторика тингловчиларнинг ҳис-туйғуларига мурожаат қилади, уларга бирдамлик, оптимизм ва мотивация юқори чўққига кўтарилиши учун химат қилади;

2. Ҳамкорликка урғу бериш: Барча мисоллар мақсадларга эришиш учун биргаликдаги саъй-ҳаракатлар ва жамоавий ҳаракатлар муҳимлигини таъкидлайди. Биргаликда барча тўсиқларни енгиб ўта олиш мумкинлигига даъват қилади;

3. Ишонч ва етакчилик: Риторика жамоа ёки етакчининг ҳаракатлари орқали келажакни яхшилаш мумкинлигига ишонч билдиради;

4. Аҳамиятлиликини таъкидлаш: Ҳар бир риторик нутқ содир бўлаётган воқеанинг қанчалик аҳамиятлилиги ҳамда қай даражада эътибор қаратилиши муҳим эканлигини таъкидлайди.

Ушбу элементлар телевидения хабарлари контекстида маълум бир кайфият ёки томошабинларни ишонтириш учун тўғри атмосферани яратишга ёрдам беради.

Технология ривожланишда давом этар экан, телекўрсатувларнинг риторик таъсирини тушуниш оммавий нутққа самарали таъсир ўтказмоқчи бўлган ҳар бир киши учун муҳим бўлиб қолади. Ушбу контекстда ишонтириш санъати нафақат айтилган нарсга, балки у қандай тақдим этилишига боғлиқ бўлиб, муваффақиятга эришиш учун оғзаки ва визуал риторик жиҳатдан муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса. Хулоса қилиб айтганда, телекўрсатув нутқи риторика ва оммавий ахборот воситаларининг мураккаб кесишмасини ифодалайди. Визуал элементлардан фойдаланган ҳолда этос, патос ва логослардан самарали фойдаланиш орқали сўзловчилар томошабинлар билан резонансладиган жозибали хабарларни яратиши мумкин.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Босый П.Н. Современная радиоречь в аспекте успешности/неуспешности речевого взаимодействия. Автореф.дисс... канд.филол.наук. – М., 2006.
2. Черкасова В.П. Телевидение и Интернет как каналы формирования политического сознания граждан // Вестник МГИМО. 2013. №4 (31).
3. Буравцова К.В., Королева М.Л. Язык средств массовой информации // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 2. – С. 591–595. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/46137.htm>.
4. Галстян С.С. Роль языковой личности в телевизионной речевой культуре: дисс... канд. филол. наук. – Москва, 2008. - 151 с. РГБ ОД, 61:08-10/519
5. Ковальчук Г.Л. Телевизионная речь: особенности формирования. Серия: Филология. журналистика. – М.: Вестник ВГУ. 2008, № 1
6. Kennedy G.A. Aristotle, on Rhetoric: A Theory of Civic Discourse. Pp. 335. New York and Oxford: Oxford University Press, 1991.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/7 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари”** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).